

Események, rendezvények

20. Téli Ásványtudományi Iskola Veszprém, 2025. február 13–14.

A jubileumi, 20. téli iskola az „Ásványok és fluidumok” címet kapta. Az iskola mottójának célja, ahogy az eddigi éveken is, nem a tematika lehatárolása volt, inkább egy vezérmotívum megjelölésével a kollégák részvételre ösztönzése. Hiszen legyen szó a köpenyben zajló magmás tevékenységről, a hidrotermás ércképződésről vagy a felszíni ásványképző és -lebontó folyamatokról, az ásvány-fluidum kölcsönhatások mindenhol fontos szerephez jutnak.

Az idei iskola meghívott előadója, Sarah GLEESON (Geoforschungszentrum, Potsdam) a European Association of Geochemistry (EAG) „Distinguished Speaker” programja keretében vett részt a rendezvényen. Két előadást is tartott, az egyik az üledékes ércecsedésekben a pirit geokémiai indikátor szerepéről, a másik az üledékes Zn és Cu ércképződésről (permi „Kupferschiefer”) szolt. Mindkét előadás kiválóan illeszkedett a rendezvény „iskola” jellegéhez, és különösen az utóbbi téma a hallgatóság élénk érdeklődését váltotta ki.

Részen talán a meghívott előadónak is köszönhetően az idei iskolán sok érteletani témájú előadást hallhattunk: a mecseki arany- és egyéb ércecsedésről (Sahroz KHAN és társai, SZTE), a Dunántúli-khg. Mn-ércecsedésének új modelljéről (LESKÓ Máté és társai, ME), selmechányai felhagyott bányavágatokban képződő Mn-oxidokról (Eva PROROKOVA, Besztercebánya), miocén ércindikációról paksi mélyfúrásban (TATÁR Adrienn és társai, DE és ELTE), a Norvég Kaledonidák VMS-ércecsedéséről (KISS Gabriella, ELTE) és a szfalerit ásványkémiájáról VMS-ércecsedésekben (GERECZI Bond, ELTE).

Szintén hangsúlyosan szerepeltek a programban a mélybeli, nagynyomású ásvány-fluidum kölcsönhatások. Három előadásban a geotermikus fluidumokból nyerhető nyersanyagok (HARTAI Éva, ME) és felszín alatti energiátárolással összefüggő ásványtani kérdések (FALUS György és társai, valamint HORVÁTH Laura és társai, SZTFH és ELTE) kerültek előtérbe, míg három előadás (SPRÁNTZ Tamás és társai – az előadó betegsége miatt BERKESI Márta előadásában; Justine MYOVELA és társai; LANGE Thomas és társai, FFI Sopron és ELTE) a köpeny xenolitokból nyerhető ásványtani-geokémiai információkkal és ezek értelmezésével foglalkozott.

Az idei programból sem hiányoztak a bioásványokkal és a környezeti ásványtannal foglalkozó témák: a mágneses baktériumok változatos zárványairól KÖVÉR Regina (PE), ugyanezen baktériumok magnetit nanokristályainak morfológiájáról PEKKER Péter (PE), a fogzománc szinkrotron röntgendiffrakciós vizsgálatáról HEGEDŰS Máté és társai (ELTE és EK) tartott előadást. A Balatonban képződő dolomit kationrendeződésének atomi léptékű vizsgálati eredményeit PEKKER Péter (PE) mutatta be, és két talajjal kapcsolatos előadás is elhangzott (ipari eredetű talajszennyezés Salgótarjánban – Mona MAGHSOUDLOU és társai, ELTE, illetve szervesanyag-ásvány komplexek talajban – DÉVÉNY Zoltán és társai, ELTE).

Az első nap esti szekciója a szokásokhoz híven három „színes” előadást tartalmazott: ARADI László és társai (ELTE, CSFK) népvándorlás kori ötvöstárgyak gránátberakásait ismertette, TAKÁCS József (V-Pearl) a drágakövekben előforduló folyadékzárványok

jellegét és jelentőségét mutatta be, majd PAPP Gábor (TTM) egy 17. századi olasz katona és tudós, MARSIGLI magyarországi vonatkozású, ásványtani jellegű munkásságából adott ízelítőt.

Mivel az influenzajárvány miatt többen lemondták személyes részvételüket, rögtönzött hibrid üzemmódrá váltottunk, és néhányan végig online követték az előadásokat, illetve előfordult távoli előadás is. Minden jól működött egyetlen sajnálatos kivétellel: technikai hiba miatt DEMÉNY Attila nem tudta megtartani az aptichusok izotópos vizsgálatáról szóló előadását. Végül összesen 70 résztvevő hallgatta az előadásokat, valamint a budapesti intézetek mellett Pécs, Szeged, Debrecen, Miskolc, Sopron és Veszprém egyeteméi, illetve intézetei is képviseltették magukat. A téli iskola hagyományaihoz híven idén is sok kérdés és megjegyzés hangzott el minden előadás után. Az ebéd- és kávészünetekben, valamint a Hangvilla rendezvényközpont éttermében elfogyasztott közös vacsorán is bőségesen jutott idő a szakmai és szakmán túli témák megvitatására.

Az eddigi szakmai szponzorok mellé az MFT Közép- és Észak-dunántúli Területi Szervezete is csatlakozott. Az idei rendezvény költségeit a Pannon Egyetem Mérnöki Karának dékáni kerete fedezte. A téli iskola programja és résztvevőinek listája itt megtekinthető: <http://mposfai.hu/TAI/ta.htm>.

Könyvismertetés

Nők a tudomány fellegvárában Kutatói életutak a Magyar Tudományos Akadémián 1949–2021, 1–2. kötet

Szerkesztette: Hay Diana, Palasik Mária, Schadt Mária
Akadémiai Kiadó, Budapest, 2024

A fellegvár természetesen a 200. évét ünneplő Magyar Tudományos Akadémia. A terjedelmes, 1200 oldalas, kétkötetes mű olyan magyar tudós nők kutatói életútját mutatja be, akik szakterületükön akadémiai doktor fokozatot szereztek, vagy akadémikusok lettek. A visszatekintésnek egyrészt időkorlátja van, az 1949–2021 közötti időszakot öleli fel, másrészt nem találjuk meg a könyvben a még ma is élő, alkotó személyek munkásságának méltatását. A könyv főhajtás 191 már elhunyt, műveikben és emlékezetünkben élő, valamilyen akadémiai tudományterületet képviselő tudós nő előtt.

A könyvet – stílszerűen – hölgyek, HAY Diana, PALASIK Mária és SCHADT Mária szerkesztették, az írások 88 szerző tollából kerültek ki. A terjedelmes bevezető rész tanulmányai útmutatóként szolgálnak az egyes életutak fordulatainak megértéséhez, az Akadémia minősítési rendszerének időbeli változásaihoz.

Az első tanulmány, a „Nők a felsőoktatásban” rávilágít arra, hogy hazánkban milyen hátrányos megkülönböztetésben volt részükhöz a nőknek az egyetemi szintű képzésben való részvételre. A 19. század második felétől induló visszatekintés felhossa az első magyar orvosnő, HUGONNAI Vilma személyének és a külföldön szerzett diplomájának elfogadtatása körüli nehézségeket. Említést tesz KLEBELSBERG Kunó miniszter reformkísérletéről, és arról, hogy csupán a második világháború után nyílt meg az általános lehetőség a nők felsőfokú képzésben való részvételére.

A felsőfokú képzés problémaköre után a minősítési rendszer többszöri átalakításának folyamatát és indokait tárgyalja „A tudo-

mányos minősítés Magyarországon a második világháború és a rendszerváltás között” című tanulmány.

A következő tanulmány kitér „az akadémiai tagjelölések és tagválasztások rendjének” változásaira az Akadémia fennállásának 200 éve alatt. Megismerhetjük az alapítás utáni első akadémikusok nevét, majd a fejezet végén hosszú táblázat mutatja be az 1949 és 2019 között az MTA levelező tagjának jelölt, és közülük megválasztott kutató nők neveit.

Az utolsó tanulmány címe: „Nők a kutatói életpályán”. Ez azt a súlyos kérdést boncolgatja, hogy annak ellenére, hogy napjainkban a nők nagyobb arányban rendelkeznek felsőfokú diplomával, milyen okokra vezethető vissza, hogy a férfiaknál jóval kevesebben képesek tudományos karriert építeni. Lábjegyzetben közölt, friss adatok szerint arányában nem állunk jól nemzetközi összehasonlításban a felsőfokú végzettséggel rendelkező lakosságot tekintve (32,9%), és ez vonatkozik mind a nőkre, mind a férfiakra. Az esélyegyenlőséget meghatározó tényezők között társadalmi és intézményi struktúrákból származó hátrányok találhatók. A társadalmi okok között a nemek közötti szerepvállalások különbségei és az eltérő szocializációból adódó hátrányok szerepelnek. A tanulmány kitér arra is, hogy a Magyar Tudományos Akadémia az elmúlt évtizedekben milyen intézményi megoldásokat vezetett be a nők tudományos munkájának elősegítése érdekében. Ennek csúcspontjaként 2017-ben megalakult „A Nők a Kutatói Életpályán Elnöki Bizottság”, amelyik tevékenységével inspirálóan hat a kutatók női közösségére, és eredményeket is tud felmutatni. A bizottság munkájának terméke az elemzett könyv megjelenése, és az is, hogy 2022-re a női akadémikusok aránya a teljes tagság vonatkozásában átlépte a 10%-os küszöböt.

Az „Életutak” fejezet csoportosítása az MTA jelenlegi tudományos osztályai szerint történt. Az élettörténetek több mint száz évet ölelnek át, ez idő alatt Magyarország politikai rendszerében, gazdaság- és társadalomtörténetében, a tudománypolitikában jelentős változások következtek be. Mindez tükröződik a kutatók életpályájában, amit a családi környezetük változása tesz még színebbé. Az életpályák egyediségét a szöveg mellett fényképek, a kutatók műveinek válogatott bibliográfiája és az illetőről szóló irodalom felsorolása is alátámasztja.

A 11 akadémiai osztály közül minket a „X. Földtudományok Osztálya” és annak kutatói érdekelnek közvetlenül. Mind a hét személy tagja volt a Magyarhoni Földtani Társulatnak, többen még tisztséget is viseltek. Büszkék vagyunk rájuk, ezért tartjuk indokoltnak, hogy a *Földtani Közönyt* hasábjain is megemlékezzünk róluk.

A könyv betűrendes felsorolását követve első CSEPREGHYÉ MEZNERICS Ilona (1906–1977) paleontológus életpályája. Munkásságának középpontjában a miocén Mollusca-fauna tanulmányozása állt, gazdag életútja során a tudományra nézve 90 új fajt és alfajt írt le.

HAJÓS Márta (1916–2000) geológus, botanikus és algológus. A miocén diatomáritegek üledékeinek földtörténeti és ősföldrajzi kutatásával foglalkozott. Nemzetközileg is kiemelkedően értékes eredménye a miocén biosztratigráfia diatoma (kovaalga) és silikoflagellata (kovaostoros) zónáinak meghatározása és elkülönítése.

JAMBRIK Rozália (1947–1997) hidrogeológus, bányamérnök. Tudományos tevékenysége elsősorban a síkvidéki területek vízföldtani viszonyaival, a felszín alatti vizek minőségével, a mélyművelésű és külfejtéses bányák vízvédelmi problémáival kapcsolatos.

KLIBURSKYÉ VOGL Mária (1912–1996) vegyész, geokémikus, az MTA rendes tagja. Geokémiai nyomelemkutatással, színképanalízissel és a magyarországi szénhamuk nyomelemeinek vizsgálatával foglalkozott. A hazai kőszének ritkaelem-geokémiai kutatása során olyan jelentős eredményre jutott, amely alapjául szolgált a későbbi nagyszabású kőszén-geokémiai vizsgálatoknak.

Elévülhetetlen érdemeket szerzett a differenciális termikus analízis hazai meghonosítása és elfogadtatása terén.

SZÉKYNÉ FUX Vilma (1916–2006) geológus. A kőzetan-geokémia, a vulkanológia, a hidrotermás metallogénia, a metasomatózis és az agyagásványosodás elismert szakértője, az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem megbecsült professzora volt.

SZÖRÉNYI Erzsébet (1904–1987) geológus, paleontológus. A fosszilis tengerisünök a kréta elejétől a miocén végéig élt faunáinak feldolgozásával foglalkozott, a téma nemzetközi tekintélyű specialistája volt.

VÉGH Sándorné NEUBRANDT Erzsébet (1926–2008) geológus. A triász Megalodontida-kagylókat feldolgozó monográfiájával nemzetközi hírnévre tett szert. Vizsgálta és korát meghaladó megállapításokat tett a felső triász karbonátos üledékek ciklusosságának okairól. Közkedvelt egyetemi oktatóként maradandót alkotott a nyersanyagkutatásban, a vízföldtanban és a mérnökgeológiában is.

Egyet kell értenünk a kötet szerkesztőivel, miszerint „a kötet célja az életutak és a tudományos teljesítmények megismerésén túl az, hogy ösztönözze a következő nemzedékeket a tudományos kutatásra, és az ez által kiváltott különleges örömökre”.

BREZSNYÁNSZKY Károly

Juhász Árpád: Amerikába jöttem

Akadémiai Kiadó, 2024, 154 o.

A közelmúltban jelent meg Árpi (hadd írjam paleobarátságunkra hivatkozva így JUHÁSZ Árpádot!) nagyszerű könyve, melynek címe a gyermekkori találós kérdés játékot idézi: „Amerikából jöttem, mesterségem címe...” Csak éppen a menetirányt fordítva használja. A kötetben olyan magyar tudósokat szólaltatott meg, akik Magyarországról mentek Amerikába, s ottani kiemelkedő tudományos munkásságuk révén jutottak szakmájukban világhírnévre. A beszélgetésekre az 1991-ben és 1995-ben tett amerikai utazásai alkalmával került sor. Az akkor felvett televíziós beszélgetéseit foglalta írásba, mert ahogy a bevezetőben írja, „verba volant, scripta manent!” (a szó elrepül, az írás megmarad).

A könyvből megismerjük azon hazánk fiát, aki letapogatta a Holdat (BAY Zoltán), aki megjósolta a brexitet (az egykori osztálytárs LÁZÁR Árpád), aki az élet építőköveit (peptidek) kutatta (BODÁNSZKY Miklós), aki megalapította Costa Ricában az ottani Tudományos Akadémiát (BORNEMISZA Elemér), aki hidakat tervezett és épített Délkelet-Ázsiában (DÉVÉNYI Zoltán), aki megismertette a világgal az öntöttvas új alkalmazásait (KOVÁCS Béla), akivel a New England-i Orange-ban egy alkotmánytölgly (a *charter oak* egy alfaja) árnyékában kromatográfiáról társalgott (HORVÁTH Csaba), akivel gondolatot cserélt energia kontra környezetvédelem (BEÉR János), valamint egy több pillérű energiastratégia témakörében (SÁRDI György). Beszélgetett a fenyők nemesítőjével (SZIKLAY Oszkár), a braziliai São Paulo és a kaliforniai Stanford Egyetem között ingázó informatikussal (BUN Tamás), a Cleveland melletti Chagrin Fallsban élő Falco (Sólyom) nevet viselő magyar indiántárral (ILKANICH Ferenc). Nem maradhatott ki az interjúalanyok közül a tragikus sorsú magyar miniszterelnök, TELEKI Pál szintén Pál nevű, geológus unokája, TELEKI Pál, valamint a mesterséges holdak bővületében élő MÜLLER Iván sem. Remek beszélgetést folytatott a fulleréneket kutató, híres szilárdtestfizikussal (GRÜNER György), valamint a Berkeley Egyetemen professzorként dolgozó, a sűrűlódást atomi szinten kutató SOMORJAI Gáborral. S mondhatnánk: a végén csattan az ostor! Remek beszélgetést rögzített Árpi a

szénhidrogének reakcióinak és átalakításának kémiai leírásáért Nobel-díjjal jutalmazott OLÁH Györggyel és a szintén Nobel-díjas TELLER Edével, akit a hidrogénbomba atyjaként ismer a világ.

A tizennyolc magyar természettudós *mestersége* sokféle (fizikus, atomfizikus, fizikokémikus, kémikus, erdőmérnök, hírdépítőmérnök, energetikus, egészségügyi menedzser, közgazdász, talajtankutató, informatikus, geológus, geofizikus, geodéta), de *címere* mindegyiknek ugyanaz: magyar!

KECSKEMÉTI Tibor

**Kubassek János: Atlasz varázsa
Világjáró magyar tudósok, földrajzi felfedezők
hat kontinensen
Panoráma, 2023, 719 o.**

„Geológia és geográfia két egytestvér!” – mondogatta a múlt század ötvenes éveiben, vacsora utáni beszélgetéseink alkalmával első mesterem, PÁVAI VAJNA Ferenc, akinek kezdő geológus koromban famulusa voltam a tolnai és baranyai földtani térképezések során. Ez a mondat jutott eszembe, amikor kedves barátom, a jeles geográfus és múzeumigazgató KUBASSEK János számomra dedikált kötetét kinyitottam. Ugyanis a könyv első fejezete pont a hévízek atyjáról, PÁVAI VAJNA Ferencről szól. Tovább lapozva is sorjázunk a nevezetesebbnél nevezetesebb geológusokról és geográfusokról szóló tanulmányok. Több mint félszáz geojelenségeket és földrajzi tájakat kutató geológusról, geográfusról, földrajzi felfedezőről, tudósról, világjáróról, hittérítőről és utazóról szóló, remek tanulmány található a műben. Olvashatunk például az őshazakutató KÖRÖSI CSOMA Sándorról, a kalandos életű BENYOVSZKY Móricról, a „magyar-arab” GERMANUS Gyuláról, a funkcionális geomorfológiát megalapozó CHOLNOKY Jenőről, az „angol beteg” ALMÁSY Lászlóról, a Kína pontos tektonikai képét megrajzolóját LÓCZY Lajosról, a vadászutazó SZÉCHENYI Zsigmondról, az Urálban csúcsot „kapó” REGULY Antalról vagy a Kaukázus-kutató DÉCHY Móról. PINCZÉS Zoltán meginterjúvolása nyomán megismerkedhetünk a Kárpátok sokoldalú tudományos feltárásának történetével, a SZÉCHENYI Béla kelet-ázsiai kutatásai során nyert páratlan tudományos eredményekkel, TELEKI Pál ún. „vörös térképével”. TELEKI

munkatársai is bemutatásra kerülnek: a geológus LÓCZY Lajos és RÓNAI András, a geográfus KÁDÁR László, az etnográfus GUNDA Béla és a biológus unoka, TELEKI Géza. S ha már a Telekiekről van szó... Nagy terjedelmet kapott a kötetben TELEKI Sámuel 1886–1889-es közép-afrikai expedíciója, mely során egy új vulkánt fedezett fel, amely aztán Teleki-vulkán néven került fel a térképre. Részletesen tájékozódhatunk a TELEKI Sámuel expedíciójának centenáriuma alkalmából szervezett Magyar Tudományos Afrika-expedícióról is, amelynek 12 fős kutatógárdája (tagja volt a kötet szerzője, KUBASSEK János is) révén számos új földtudományi, botanikai és zoológiai eredmény született. (Az expedíció tagjai által aláírt és nekem címzett képeslapot féltve őrzöm képeslapgyűjteményemben!). Egy másik izgalmas tanulmányból megtudhatjuk, hogyan alapította meg az indonéziai Flores-szigeten a Szent István Iskolát KRUMP Tamás magyar verbita szerzetes. Olvashatunk BRUNNER Erzsébet festőművész indiai tevékenységéről is. S ha már a hőlgyeknél tartunk: megtudjuk a könyvből, hogy az első magyar nő az Antarktiszon FARKAS Edit meteorológus volt. Meghatóan szép emléksorok idézik a geológus SAÁRY Évát, aki kutatómunkája során kőolajat keresett Afrikában, s aki szépirói, költői és festőművészi munkásságával a külföldi magyar kultúra szervezője is volt. Emellett azt is megtudhatjuk, mit köszönhet a földrajztudomány a Szovjetunió hírszerzőjeként is működő RADÓ Sándor kartográfusnak.

Ám talán mégis BALÁZS Dénes geográfussal kellett volna kezdenem a felsorolást (két tanulmány is foglalkozik vele), aki 1983-ban megalapította a Magyar Földrajzi Múzeumot, amely gyűjti, őrzi és gondozza a magyar földrajzi kutatások történetére vonatkozó gazdag és egyre gyarapodó írásos és tárgyi anyagot, ezenkívül jelentős szakkönyvtárral is rendelkezik, valamint létrehozta a nagy magyar geográfusok szoborparkját, tudományos konferenciákat rendez, pályázatokat ír ki, folyóiratot ad ki, s talán ami a legnépszerűbb tevékenysége: remek ismeretterjesztő előadásokat rendez, és nagy hatású kiállításokon keresztül mutatja be a magyar földrajzi kutatások nemzetközileg is számottevő eredményeit.

Ez a kötet a hazai geotudományok tudománytörténeti kincseshányója. Olvasása során a „két egytestvér” közösség bármely tagja megtalálhatja benne a számára értékes és érdekes olvasmányokat, szakmai kincseket! Jó szívvel ajánlja,

KECSKEMÉTI Tibor